

LIDT OM UDVIKLINGEN I ANGMAGSSALIK

Af læge *Rigmor Rørdam Holm*

„Jopeter“ ankom til Angmagssalik den 19. oktober 1951. Alt var isbelagt efter en piterak dagen før. Længe stirrede jeg mod land for at blive klar over, at der fandtes huse på land, at her virkelig lå en koloni, kolonien Angmagssalik.

De første indtryk var overvældende. Fjeldene, sneen, isen i voldsomme dimensioner, og befolkningen med den særprægede mimik og raceprægede udseende, de tillukkede ansigter, der forskende iagttager dig for at fornemme og gennemskue med en sjette sans, hvordan du er. I begyndelsen virkede de alle ens, sort hår og sorte øjne, og jeg tænkte på kineseren, der engang spurgte, hvordan finder danskeren sin cykle i cyklestativet, der står i tusindvis, og de ligner alle hinanden, men alligevel har jo hver sit karakteristiske kendetegn.

Og sygehuset. Dengang den tidligere bestyrerbolig fra Johan Petersens tid. Det bestod af to små sygestuer, en elevstue, et lille konsultationsværelse, et vaskehus og et køkken. Vandet drev ned ad væggene og hen ad gulvet, det sneede ind i sengene, en lille dreng med tuberkulose sad nederst i en etageseng og så aldrig dagens lys, det elektriske lys måtte brænde om dagen i mange måneder. På loftet lå vattet og forbindinger og andre depotting klods op ad skorstenen, og alt bunket sammen, så intet var til at finde.

Foruden sygehuset var et lille etværelses-hus inddraget til tuberkuloseafdeling for smittefarlige. Her var tæt belagt, potterne stod frit fremme under hver seng, der fandtes ikke en stol eller andet inventar udover seng og natbord. Man var af den opfattelse, at gæsterne hjemme ikke havde stole og derfor godt kunne sidde på gulvet, når de kom på besøg. I køkkenet var anbragt en seng med en dødssyg lungetuberkulosepatient, en ung kvinde, der frit hostede tuberkelbaciller ud over mad og kogegrejer. Hun formåede dog at sætte sit hår fint hver dag, at sidde op i sengen i ny, fin, blomstret natkjole og læse i salmebogen. En nat døde hun, hun lå ganske stille og med et af sine sidste åndedrag sagde hun til sygeplejersken: „Tak, at I danske er her og kan hjælpe os.“

Parti af Angmagssalik set fra havnen 1956.

Foto: Erik Langgaard

Der blev straks sendt en stafet ud med bud til familien, og til præsten om at komme og bede en bøn. Familien kastede sig grædende over den døde, hulkede højt og hjerteskrædende. Præsten kom med en tør bemærkning om, at det havde været bedre at besøge den syge, medens hun levede, men det forstod jeg ikke. Manden havde siddet der hver dag, og familien havde mødt hver dag med børnene og holdt dem op udenfor vinduet, så hun kunne se dem. Det var en meget primitiv gråd, men hvorfor beherske sig, det er sikkert meget sundere at få udløsning end at bide tænderne sammen og være bleg og fattet. Men i kirken til begravelsen græd jeg. Det var så fattigt, så bart, så barsk, den umalede trækiste med en krans af papirsroser vaklende på 2 stole af forskellig højde. Men senere lærte jeg at forstå det, hvorfor gøre sig så megen ulejlighed med de ydre ting, hun var jo død, og intet mere kunne vi gøre for at glæde hende eller hjælpe hende. Men mange af de nyfødte i nærmeste fremtid ville komme til at bære hendes navn.

Dr. Mogens Ellermann skriver om nogle amerikanske begravelser, hvordan man balsamerer de døde for at bevare dem, hvorledes bisættelsen foregår i et lokale lejet efter de pårørendes pengeformåen - sandsynligvis for at befri sig selv for

de ubehagelige tanker og følelser, trods al civilisation må mennesket foretage ritualer for at afreagere sorgen. Freud skriver forresten et sted, at hver sorg, der varer udover 1 måned, er patologisk. Men grønlanderne kan sørge meget dybt.

Ivan havde mistet mange sønner på forskellig vis, tilsidst var der kun to tilbage, han selv var nu en gammel mand. En vinter blev den næstsidste søn ude efter en fangsttur. Han var omkommet. Måske havde han fået for stor en sæl på harpunen og var blevet trukket ned, inden han havde fået kappet linen, måske var handsken filtret ind, eller en af de store sæler var gået til angreb og havde slået kajakken itu, den anden kajakmand, der var med, var også forsvundet, de havde vel forsøgt at hjælpe hinanden. Men Ivan blev syg af sorg. Hele vinteren var han som fra forstanden og syg i maven, først til foråret blev det bedre. Da den sidste søn blev syg af influenza-lungebetændelse, sad han som forstenet, og ingen sendte bud til sygehuset, skønt de lå i telt lige i nærheden. Ved et tilfælde gik vi ind i teltet og fik den unge mand reddet gennem lungebetændelsen ved hjælp af streptomycin og penicillin. Siden sendte de bud mange gange, når børnebørnene var syge.

Kirkegården i Angmagssalik ligger lige ved sygehusvejen, nu omgivet af huse på alle sider. I mange år har man drøftet hvem, hvordan og hvilke formaliteter der skulle til for at få rejst et hegn rundt om gravstederne.

Da øllet var udsolgt i butikken, lånte jeg en kasse i håndværkerkantinen. De to håndværkere, der løb op med kassen, opdagede pludselig på vejen, at de stod midt på kirkegården mellem kors og grave. Nu blev de meget forskrækkede og var i tvivl, om de skulle gå tilbage eller fortsætte fremad, ihvertfald var det givet, at det måtte være blasfemi at bære øl hen over gravene. Men alligevel kunne jeg godt se, at hegn omkring gravene ikke var det vigtigste, der var mange meget mere nødvendige ting at få udført først.

Ved kaptajn Ejnar Mikkelsens initiativ fik vi stillet en bedre bolig til rådighed som sygehus et halvt år senere. Man havde fortalt mig, at grønlanderne ikke ville finde sig i nogen forandring og kun kom de steder, de plejede. Men det viste sig at være anderledes. Så snart det nye hus var indrettet og flyttedagen var bestemt, sad de syge parat kl. 7 om morgenen hver med alle deres ejendele pakket i en lille tøjbylt. Og de takkede og var lykkelige over det nye hus. Om eftermiddagen var den ene kone ved at blive kvalt, fordi hun ikke turde spytte, hun troede, sygehuset var for fint til det. Og i det hus var vi så i fem år, indtil det nye, rigtige sygehus var færdigt. Men den flytning gav mig det første indblik i, hvor villige østgrønlanderne var til noget nyt. Der blev ikke noget med potter udover trappestakittet, som man havde spået, alle benyttede elsanet, alle elskede vand, sæbe og renlighed. Det kneb naturligvis, når vandet skulle hentes i spande i elven, og

Børnestue på det nye sygehus i Angmagssalik. To børn må ofte dele een seng. Foto: Rørdam Holm

storvasken var vanskelig at få tør på grund af manglende tørrerum o. s. v., men vi fik spisebord og stole, mange skabe og utallige forbedringer blev indført.

Når man har læst Gustav Holms konebådsekspedition, pastor Ruttels „10 år blandt Østgrønlands hedninger“ og Ujuats dagbøger og tænker på, at det første møde mellem østgrønlandere og den europæiske verden fandt sted for kun 74 år siden, så spørger man uvilkårligt, hvordan er østgrønlanderne af i dag? Adskillige gange er jeg blevet spurgt, hvordan er østgrønlanderne? Det er et vanskeligt spørgsmål at besvare med få ord. Hvad ville man svare, hvis der blev spurgt, hvordan er jyderne eller sjællænderne eller de rigsdanske under et. Det kunne blive en doktorafhandling at forklare, hvordan og hvorfor der er forskel på folk.

En læge opdager hurtigt, at den menneskelige natur er den samme overalt i alle menneskeracer, men begreberne og logikken i tankegang er forskellige. Det er dog ikke så vanskeligt at sætte sig ind i en moders ængstelse for et sygt barn, en drengs forsøg på ikke at græde, når han har brækket benet, barnets skrigen, når lægen kommer med vaccinationssprøjte eller lignende, skrigenes styrke er som andre steder afhængig af, hvor forkælet barnet er eller hvilke erfaringer det har fra tidligere lægebesøg.

Skulle man karakterisere østgrønlanderne, kunne man begynde med legemsbygningen, de rent fysiske egenskaber eller fysiologiske egenskaber og de psykiske, herunder intelligens og karakteren.

Rent fysisk er grønlanderne bygget til sit klima, og i Angmagssalik er mange ublandede af race. I begyndelsen tænkte jeg „er alle knive her i huset sløve“, men det var grønlandernes hud, der var som læder. Første gang jeg åbnede en bughule, troede jeg, der var en svulst i bugvæggen, men fandt hurtigt ud af, at det var et mægtigt lag muskulatur hos manden, aldeles imponerende. Her er ikke noget med åreknuder eller åreforkalkning, forhøjet blodtryk, nyresten eller galdesten eller sukkersyge, men kræft forekommer og medfødte misdannelser; her findes en del dværge.

Østgrønlandernes åndelige kapacitet og intelligens er i orden, naturligvis med de sædvanlige variationer indenfor en menneskegruppe, men i det åndelige inventar mangler en bestemt faktor, og det er skolekundskaberne. At de i det hele taget kan klare sig så godt, som tilfældet er, skyldes deres glimrende iagttagelsesevne.

Alt for få unge mennesker sendes ud i lære fra Angmagssalik, hvor almindelig læringeuddannelse, med teoretisk uddannelse samtidig, ikke kan fås. Hvordan skal man få begreb om motorer og radio, når man aldrig har lært fysik, hvordan lære at handle, inden man kender tingenes pengemæssige værdi? Der er ingen tvivl om den grønlandske radios store betydning for oplysning blandt østgrønlanderne, men de mangler ofte baggrunden til at kapere det, der bliver hørt. Men videbegæret er der, og man anskaffer sig ofte en radio før andet inventar.

Vi havde engang lejet en motorbåd til transport. Det er sådan, at lejer man en motorbåd, skal ejeren have betaling for to mands besætning. Men Barselej forlangte betaling for tre mand. For han var nemlig nødt til at være tre, forklarede han, der skulle en til at øse hele vejen. Selvfølgelig, men havde vi vidst, at båden var så dårlig, havde vi ikke lejet den. Og den gamle historie med ankeret. Danskeren siger til grønlanderne - de er ude i båd sammen - hiv ankeret ud - og der lyder et plask. Ankeret blev kastet ud, men det viser sig, at der var hverken kæde eller tov i det. Så fór danskeren op, og så blev grønlanderne fornærmet - jamen du sagde jo, det skulle hives ud. Tankegangen er logisk, men lidt anderledes end

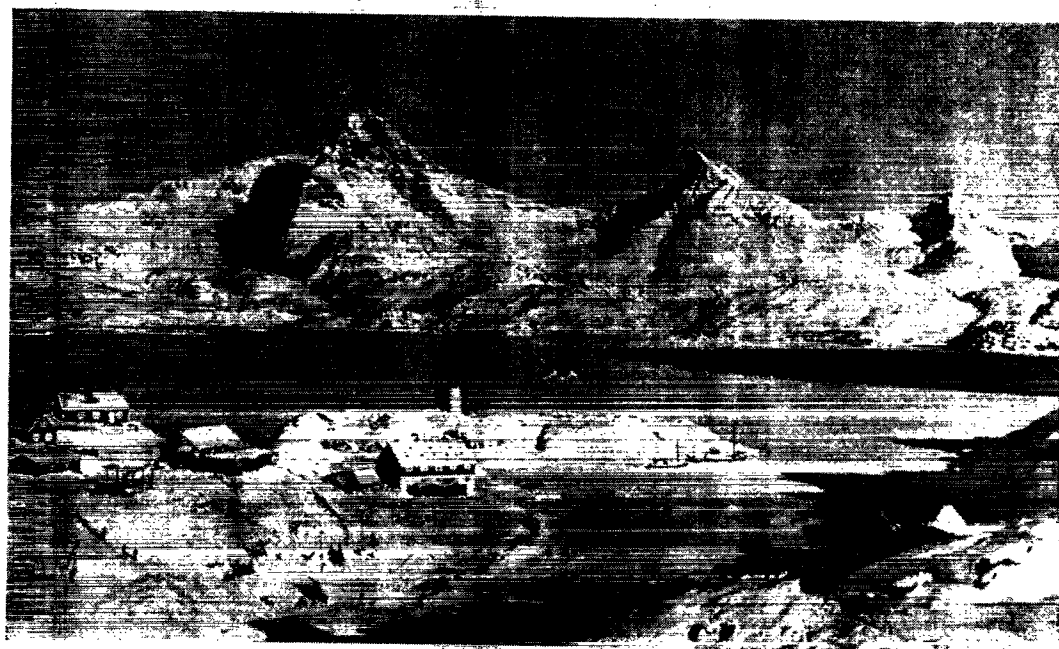

Piteraø over Angmagssalik.

Foto: Rørdam Holm

vor med et andet udgangspunkt, og de går ud fra, at man kender tingen og det, det drejer sig om. Det er ikke alene sproget, der volder vanskeligheder, også begreberne. Men menneskene, ja, her findes kloge og dumme, flittige og dovne, ærlige og fidusmagere, kærlige og egoistiske. Karakteren viser alle karaktertræk, men reaktionsmåden er noget anderledes. Måske mere umiddelbar, mere voldsom, ikke så camoufleret, og som overkateket Henrik Abelsen engang sagde til mig: Vi grønlændere forstiller os ikke, det er forskellen mellem jer og os.

Tager du til Sermiligak, skal du nok få at vide, at Grønland tilhører grønlænderne, men at du er velkommen alligevel, som alle der kommer fra Danmark, og at man gerne vil tage imod den hjælp, der tilbydes, ikke sagt med direkte ord naturligvis. Her er man flittige og dygtige, og man kender sig eget værd. En far og hans søn har skudt 9 bjørne, men vil ikke indhandle skindene. Man har over Godthåb radio hørt, at et bjørneskind ved auktion har indbragt 4000 kr., og at andre har indbragt 1200 kr. Ved indhandling gives 155 kr., end ikke så meget, at der kan købes en cottoncoat for et bjørneskind. Storfangeren føler, at der er noget forkert, som den dygtigste i sit fag har han ikke penge til at købe træ til sit hus, men skal optage lån eller få tildelinger.

Vinteridyl fra Angmagssalik.

Men alt i Angmagssalik er under omvæltning, og det kan være vanskeligt at få det hele gennemført på een gang. Fatalismen og passiviteten er ved at forsvinde, angmagssalikkerne er parat til at arbejde, når de får noget ud af det, og de kræver ind. Men der må hjælp udefra. Med sit ukendskab til forholdene udenfor Grønland kan han ikke administrere selv, ikke organisere noget i større stil, kender ikke omkostningerne ved det hele. Ophjælpning af erhvervet og omsætningen er den eneste vej, for at det hele ikke skal blive en stor fattiggård. Levestandarden har sine steder været så lav, at det har været vanskeligt at yde sygehjælp og socialhjælp i noget effektivt omfang, efter princippet, at den syge ikke skal være bedre stillet end den flittige, energiske fanger.

Men mange ting kan man misunde grønlænderne. Her findes faktisk ikke et eneste ensomt menneske, familierne holder troligt sammen, og har man ingen familie, bliver man optaget i en. Her findes ingen virkelig udstødt. Måske man er den, der spiser sidst, er dårligst klædt, sover på et loft, må springe for de andre, men ingen findes uden tilholdssted.

Her findes intet politi, og man holder selv orden. Ja, man kan blive idømt bøder og strafarbejde eller forvist til andre bopladser, men det er i reglen kun unge mennesker på 15-20 år, der har en voldsom periode.

Ivan og Elise i Angmagssalik.

Foto: Erik Langgaard

En dag udbryder en plejerske, at det er rædsomt, som tyverierne breder sig. Det viser sig, at hun har fået stjålet et par strømper, som hun havde hængt til tørre i venteværelset (så fik hun på hovedet for det), det andet var, at en håndværker var blevet bestjålet for et spil kort og en fiskekrog. Tyven blev hurtigt fundet, han kom tilbage med kortene, men sagde, de skulle betales med 12 kr., for det havde de forlangt at få tilbage, der hvor han havde solgt dem. Ja, der kan være slagsmål og jalousidramaer og skænderier mellem ægtefæller, men den gamle skik med at stikke en kniv i låret på konen, når hun ikke makker ret, praktiseres ikke mere. Mand og kone er på lige fod og knyttet sammen af bånd, der rækker langt ud over eventuelle seksuelle udskjelser, i fælles kamp om hus og børn.

Et problem på Østgrønland er den store fødselshyppighed og faldet i spædbarnsdødelighed. Med de store familier er det vanskeligt for fangerne at samle vinterforråd af proviant til hele vinteren, og kravet til butikskost må vokse. De fleste er dog lykkelige for børnene, og vist kun ugifte begår fosterfordrivelse, som er kendt fra gammel tid, ved at trykke med en stok mod underlivet, når liv-

moderen har nået en vis størrelse, sidde med fødderne i koldt vand i elven og andre ting, som dog ikke altid lykkes.

Omkring halvdelen af befolkningen er under 14 år.

Der er behov for et mægtigt oplysningsarbejde, gående ud fra det stade, hvor man nu befinder sig. Den nye skole, oplysningsarbejdet gennem radioen, det nye sygehus og børnesanatoriet som foregangssted for den daglige livsførelse, igangsætning af erhvervet og boligbyggeriet vil forhåbentlig få det gamle Angmagssalik med jordhytter og fattige mennesker til at forsvinde, men den vitale livsglæde, den humoristiske sans, de primitive instinkter og den fysiske kraft og den fantastiske iagttagelsesevne må man håbe vil blive bevaret.

Til slut en lille historie for at vise, at man aldrig skal skue hunden på hårene. En islandsk catalina med turister lander i Angmagssalik. Turisterne drager rundt i byen, ser grønlænderne i deres anorakker, kamikker og brogede uensartede påklædninger - stil jer op, gør de tegn og begynder at fotografere. Lidt efter trækker en grønlænder ganske roligt sit leica op af kamikken og begynder at fotografere turisterne.

Det viste sig, at befolkningen skønner på det nye sygehus. Alle patienterne opførte sig som grever og baroner, spiste med kniv og gaffel, gik rundt i de nye badekåber, passede på det nye sygehus. En stor attraktion var toilettet i venteværelset med træk og slip. Man valfartede dertil. Efter et halvt års tid kiggede jeg derind og så, at intet var beskadiget.

I besøgstid strømmer de pårørende ind. Jeg fanger en i farten, han kommer med en plastikpose, og den indeholder nyfanget tang med snegle, muslinger og ulkeæg, som han lige har fisket til sin kone. Så karakteristisk for angmagssalikkeren, han tager det han har brug for af det nye og holder alligevel fast ved det gode gamle.

Da jeg rejste fra Angmagssalik, var jeg ikke i tvivl om, at Angmagssalik ligger der, synes nærmest den er verdens centrum og fremtidens land, og jeg bliver kysset og omfavnet, og min tanke er, at den fredelige østgrønlænder og den fredelige dansker passer godt sammen.